

Societatea pentru Relații Culturale Externe și propaganda culturală sovietică în România (1945-1965)

Mihaela BOTNARI*

Confruntarea ideologică postbelică a fost o luptă internațională despre cum să modernizezi societățile, despre cum să organizezi, să controlezi și să administrezi cultura¹. Din această perspectivă, cercetarea relațiilor culturale dintre o putere hegemonică și un satelit este o temă actuală și legitimă. Primele două decenii postbelice au însemnat o perioadă de transformări radicale pentru România, desfășurate în contextul general al Războiului Rece și sub atenta supraveghere a Uniunii Sovietice.

În derularea relațiilor culturale româno-sovietice, guvernele celor două părți au implicat o rețea instituțională bine articulată. Propaganda externă a URSS a fost dirijată de CC al PCUS prin Societatea pentru Relații Culturale Externe (VOKS) și SovInformBirou (SIB), care aprobau și supravegheau acțiunile și materialele trimise de celelalte instituții în exterior. În propaganda externă sovietică au fost implicați numeroși actori instituționali: VOKS, VKVȘ², „Izvestia”, Inoizdat³, Mejdunarodnaia Kniga⁴, VŢSPS⁵, Radiocomitet⁶, Biblioteca

---

* Doctor în istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași; mihaelabotnari@gmail.com.

¹ Jessica C. E. Ginow-Hect, *Culture and the Cold War in Europe*, în Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad (eds.), *The Cambridge History of the Cold War*, Vol. I, *Origins*, Cambridge University Press, 2010, p. 400.

² *Всесоюзный комитет по делам высшей школы* – Comitetul sovietic pentru învățământ superior a fost denumirea Ministerului Învățământului sovietic între anii 1936 și 1946.

³ *Иноиздат* ori *Госиноиздат* este prescurtarea utilizată de sovietici pentru Editura de stat pentru literatură în limbi străine (în original Государственное издательство иностранной литературы). A funcționat din anul 1945, iar în 1964 s-a reorganizat în editurile denumite „Mir” și „Progress”.

⁴ Editura *Mejdunarodnaia Kniga* a reprezentat pentru Uniunea Sovietică o unealtă esențială de propagandă ideologică și culturală. Prin intermediul cărților publicate, regimul sovietic urmărea să influențeze opinia publică internă și internațională, promovând valorile comuniste și prezentând o imagine favorabilă a Uniunii Sovietice. Editura a publicat o gamă variată de lucrări, de la opere literare și științifice până la materiale propagandistice, toate filtrate prin prisma ideologiei oficiale. În același timp, Editura a servit și ca instrument de cenzură, controlând accesul publicului la informații și idei considerate dăunătoare regimului.

⁵ *Всесоюзный центральный советский профессиональный союз* – Uniunea Sindicatelor din Uniune. A funcționat în URSS între anii 1918 și 1990.

⁶ Комитет по радиофикации и радиосанию при Совете Министров СССР – Comitetul Radio a funcționat pe lângă Consiliul de Miniștri al URSS între 1931 și 1991. A fost

„Lenin”, „Социалистическое земледелие”⁷, GlavPURKA⁸, Academia de Științe Pedagogice, „Intorkino”, Comitetul Slavilor, Editura pentru literatură în limbi străine, Comitetele antifasciste⁹. Un rol similar pentru propaganda externă îl aveau Secția Relații Externe a Uniunii Scriitorilor din URSS, ExportFilm, Secția Relații Externe a Sovietului Central al Uniunii Sindicatelor din URSS¹⁰. Reprezentații din toate aceste instituții raportau CC al PCUS informații despre organizarea propagandei externe și îndeplinirea rezultatelor. Limbajul folosit în propaganda sovietică trebuia să fie unul viu, exemplar, puternic, clar și simplu¹¹. Cominformul, succesor al Cominternului, a fost o altă organizație cu atribuții în propaganda externă. Creat în toamna anului 1947, a constituit o structură închisă, folosită de conducerea sovietică pentru extinderea influenței și pentru a-și atinge scopurile hegemonice, de mare putere¹². Gheorghe Gheorghiu-Dej, într-un articol publicat în oficiosul Cominformului, *Pentru pace trainică, pentru democrație populară*, a afirmat că politica externă a RPR se baza pe

[...] relațiile de prietenie cu țările vecine democratice, iar la baza politicii noastre stă prietenia cu statul sovietic socialist. Noi ducem o permanentă acțiune de ancorare în mase a dragostei și recunoștinței pentru Uniunea Sovietică, ARLUS fiind una dintre cele mai numeroase și active organizații din țară¹³.

Instrumentul principal al propagandei culturale externe sovietice a fost Societatea pentru Relații Culturale Externe (VOKS¹⁴). Aceasta a fost înființată în 1925, pentru a sponsoriza diverse grupuri culturale prosovietice din străinătate. Aceste organizații mențineau relația cu URSS în afara canalelor directe reprezentate de partidele comuniste. VOKS organiza activități ce vizau, în special, atragerea cercurilor intelectuale¹⁵. În anii '30 ai secolului trecut, unii

---

principala organizație de stat responsabilă de formarea și difuzarea programelor radio și de televiziune.

⁷ „Социалистическое земледелие”, ziar cotidian adresat populației de la sate. A apărut în Uniunea Sovietică sub denumirile: „Беднота” (1918-1931), „Социалистическое земледелие” (1930-1953), „Сельское Хозяйство” (1953-1991) ca organ al CC al PCUS.

⁸ *Главное политическое управление Советской армии и Военно-морского флота СССР* (ГлавПУРКА) – Direcția Politică Principală a Armatei și Marinei Sovietice a URSS.

⁹ A. Н. Яковлев, Д. Г. Наджаров (ред.), *Сталин и космополитизм. документы Агитпропа ЦК КПСС 1945-1953*, Москва, Издательство Материк, 2005, p. 26-27.

¹⁰ *Ibidem*, p. 62.

¹¹ *Ibidem*, p. 63.

¹² Tatiana Volotkina, *Crearea Cominformului și perspectivele unei alternative social-democrate în Europa de Est*, în „Analele Sighet”, vol. V, Anul 1947 – căderea Cortinei. Comunicări prezentate la Sighetul Marmației (20-22 iulie 1997), Fundația Academia Civică, 1997, p. 767.

¹³ Gh. Gheorghiu-Dej, *Partidul comunist român în lupta pentru democratizarea țării*, în „Pentru pace trainică, pentru democrație populară”, nr. 3, 15 decembrie 1947, p. 5.

¹⁴ Всесоюзное общество культурной связи с заграницей (ВОКС).

¹⁵ Jessica Gienow-Hecht, *What Are We Searching For? Culture, Diplomacy, Agents and the State*, în Jessica Gienow-Hecht, Mark C. Donfried (eds.), *Searching for a Cultural Diplomacy*, Berghahn Books, 2010, p. 5.

intelectuali români, dar și străini, s-au implicat în programe ce promovau cultura sovietică, fiind în conducerea asociațiilor de prietenie cu URSS. Între aceștia s-au numărat: Panait Istrati, Petre Constantinescu-Iași, Alexandru Sahia, Constantin I. Parhon, iar din străinătate Theodore Dreiser, George Bernard Shaw, Henri Barbusse, Romain Rolland, Louis Aragon, Lion Feuchtwanger. Aparent, VOKS forma o rețea nonguvernamentală, în realitate însă a fost controlată îndeaproape de stat și de partid, care sperau să creeze o imagine atractivă pentru celelalte țări și să neutralizeze campaniile prejudicioase la adresa URSS¹⁶.

Analistul și istoricul marxist Edward Hallett Carr a definit VOKS drept „a treia dimensiune a politicii externe sovietice”¹⁷. Primele două dimensiuni erau reprezentate de Comisariatul Poporului pentru Afaceri Externe (NKID) și de organizația pentru revoluția mondială Comintern¹⁸. De fapt, CC al PCUS controla activitatea și cadrele VOKS prin secția de politică externă a Comitetului Central¹⁹. Obiectul central al politicii externe staliniste a fost să maximizeze securitatea și influența statului sovietic²⁰, iar VOKS avea un rol bine definit în această direcție.

VOKS avea o dublă menire: pe de o parte, de a promova cultura și stilul de viață sovietic; pe de altă parte, de a exporta principiile sistemului politico-economic instituit de bolșevici. Asociația a mizat și pe abilitățile conducătorilor și ale reprezentanților săi, care aveau, de asemenea, o dublă afiliere: pe de o parte erau oameni de cultură, pe de altă parte făceau parte din structurile comuniste de partid și de stat. Primul președinte al VOKS a fost Olga D. Kameneva, sora lui Lev Troțki și prima soție a lui Lev B. Kamenev, care a ocupat mai multe poziții în aparatul de stat. Succesorul ei a fost profesorul și diplomatul Feodor N. Petrov²¹. În 1933, locul său a fost luat de scriitorul Alexandr Y. Arossiev²², fondatorul Editurii Krug. Acesta a deținut anterior funcții diplomatice în Franța, Suedia și Lituania. După cel de-Al Doilea Război Mondial, VOKS a fost condusă de criticul de artă Vladimir S. Kemenov, avocatul Alexandr I. Denisov și Natașa V. Popova, cea care condusesese anterior Comitetul Femeilor Anti-Fasciste²³. Diverse alte personalități sovietice au fost reprezentante în departamentele de conducere ale organizației.

¹⁶ *Ibidem*, p. 6.

¹⁷ Michael David-Fox, *Showcasing the Great Experiment. Cultural Diplomacy and Western Visitors to the Soviet Union 1921-1941*, Oxford, Oxford University Press, 2012, p. 93.

¹⁸ Jean-François Fayet, *VOKS: The Third Dimension of Soviet Foreign Policy*, în Jessica Gienow-Hecht, Mark C. Donfried (eds.), *op. cit.*, p. 34.

¹⁹ Arhiva de Istorie Socio-Politică din Federația Rusă (RGASPI), fond 17, CC al PCbUS, op. 128, dosar 220/1947, f. 3.

²⁰ Robert V. Daniels, *The Rise and Fall of Communism in Russia*, New Haven & London, Yale University Press, 2007, p. 207.

²¹ Feodor N. Petrov a activat inițial în serviciul diplomatic al țării, apoi a fost și directorul Departamentului de Științe în Comisariatul Poporului pentru Educație din RSFSR și editorul șef al *Marii Enciclopedii Sovietice*.

²² Ludmila Stern, *Western Intellectuals and the Soviet Union 1920-1940*, New York, Routledge, 2007, p. 7.

²³ Jean-François Fayet, *op. cit.*, p. 39-40.

VOKS avea o structură extrem de ramificată și dinamică. Era divizată în departamente științifice și tehnice, pe domenii precum: agricultură, științe juridice, educație, limbi străine, medicină, sănătate publică, etnografie. De asemenea, avea departamente de artă, muzică, literatură, sculptură, coregrafie, arhitectură. Principalul organ de conducere era Secretariatul, apoi urma Biroul central cu diverse structuri în subordine. Organizarea din afara țării copia fidel pe cea din Uniunea Sovietică²⁴. VOKS a fost redenumită și reorganizată²⁵ în septembrie 1957, devenind Uniunea Societăților Sovietice pentru Prietenie și Relații Culturale cu Străinătatea (SSOD²⁶). În același an a fost înființat Comitetul de Stat pentru Legături Culturale (GKKS), care a fost creat pentru a conduce sistemul relațiilor culturale, prioritatea fiind relațiile cu celelalte state comuniste²⁷. Acest comitet a fost dizolvat în 1967, fiind transformat într-un nou departament în cadrul Ministerului de Externe²⁸. Misiunea declarată a VOKS a fost ajutorarea asociațiilor străine de prietenie și legături culturale cu URSS în „lupta pentru pace și democrație”. În acest scop, se acționa prin metode clasice: primirea și trimiterea de delegații²⁹, trimiterea de tipărituri, expoziții, filme, crearea a cât mai multe filiale în lume pentru a promova cultura și modul de viață sovietic.

Prezența militară și politică sovietică în Europa de Est a oferit cadrul necesar pentru o propagandă activă în aceste regiuni. Noile „oportunități” au potențat capacitatea de acțiune a instituțiilor sovietice de propagandă, atunci când apăreau probleme imediate și tangibile³⁰. După război, propaganda sovietică a rămas în urma capacităților înalte ale propagandei occidentale, în special în ceea ce privește alocarea resurselor financiare³¹. Acesta a fost unul dintre motivele ce a determinat canalizarea atenției responsabililor sovietici pentru politică externă asupra instrumentelor culturale.

Sistemul sovietic extrem de centralizat avea instrumente de propagandă culturală externă foarte fragmentate, între acestea regăsindu-se diverse agenții ce gravitau în jurul VOKS, precum: SIB (SovInformBirou), agenția de presă TASS, Comitetul Radio, Mejdunarodnaia Kniga, Departamentul Internațional al Sindicatelor din Consiliul Central și comitetele anti-fasciste³². Deși aveau atribuite funcții diferite, în realitate deseori se dublau și concureau unele cu altele. Astfel, publicarea în străinătate a fost împărțită deopotrivă de SIB, de VOKS și de Mejdunarodnaia Kniga, care înaintau materiale în presa străină. Diversele

²⁴ Анашева Ирина Анатольевна, *Роль всесоюзного общества культурной связи с заграницей в развитии международного сотрудничества СССР, 1925-1939*, Москва, 2002, p. 4.

²⁵ Arhiva de Stat din Federația Rusă (GARF), fond P9576, opis 4, dosar 28, f. 187-189.

²⁶ Союз советских обществ дружбы (ССОД).

²⁷ Nigel Gould Davies, *The Logic of Soviet Cultural Diplomacy*, în „Diplomatic History”, vol. 27, nr. 2, aprilie 2003, p. 205-206.

²⁸ *Ibidem*, p. 208.

²⁹ RGASPI, fond 5, opis 22, dosar 177, f. 94.

³⁰ Vladimir Pechatnov, *Exercise in Frustration. Soviet Foreign Propaganda in the Early Cold War, 1945-1947*, în „Cold War History”, vol. I, nr. 2, ianuarie 2001, p. 11.

³¹ *Ibidem*, p. 3.

³² *Ibidem*, p. 7.

operațiuni de propagandă erau supravegheate de două departamente ale Comitetului Central, Politica Externă și Agitprop. În general, aceste departamente nu aveau personal specializat pentru sarcinile propuse³³. Structura fragmentară a instituțiilor care se preocupau de propaganda externă a fost subiectul mai multor dispute interne în Comitetul Central sovietic.

În acest sistem s-a implicat și Cominternul (urmat de Cominform), care a încercat să câștige Occidentul de partea sa, prin crearea unei mișcări largi de influențare a opiniei publice, ce ar fi trebuit să devină favorabilă URSS-ului. Atât guvernul sovietic, cât și Cominternul au început să folosească propaganda culturală drept un mijloc pentru a obține sprijinul intelectualilor din Vest³⁴. Cominternul a creat sub auspiciile sale Asociația Internațională a Scriitorilor Revoluționari (MORP) și Asociația Rusă a Scriitorilor Proletari (RAPP)³⁵, care, într-o manieră similară cu acțiunile VOKS, s-au implicat în schimburile culturale cu alte state³⁶.

După discursul lui Churchill de la Fulton (5 martie 1946), în lumina noilor realități de pe scena relațiilor internaționale, propaganda sovietică avea nevoie de schimbări și de perfecționarea mijloacelor de acțiune. Stalin însuși a fost în mare parte nemulțumit de aparatul de propagandă. Încă de la sfârșitul anului 1945, liderul sovietic l-a atenționat pe Molotov și pe editorii de la TASS în legătură cu liberalizarea cenzurii în cazul corespondenților de presă străini și despre „scurgerile” de informații de la Moscova în legătură cu „luptele de putere de la Kremlin”. Stalin a criticat „Pravda” pentru „lipsa de instruire a corespondenților de acasă și din străinătate”. El și-a asumat rolul de cenzor șef și de propagandist, monitorizând politicile, documentele și declarațiile subalternilor săi. În timpul verii din 1946, Stalin a ordonat Comitetului Central să înceapă inspecția activităților sovietice de propagandă externă³⁷.

O sarcină importantă a politicii culturale sovietice a fost construcția în toată lumea a unei imagini favorabile despre civilizația „socialistă”. Moscova spera și cerea ca Uniunea Sovietică să fie considerată „capul și centrul progresului în lume, îndrumătorul spiritual, factorul umanitarist și iluminător”. Această imagine a fost pe larg cultivată în presă și publicații. Pentru a înțelege semnificația politică atribuită de liderii sovietici popularizării culturii în străinătate este necesar să definim doctrina *revoluției culturale* sovietice. Conform *Marii Enciclopedii Sovietice*, revoluția culturală a fost o parte integrată a revoluției socialiste, iar aceasta a fost condusă de Partidul Comunist. În acord cu viziunea sovietică, cultura poartă un caracter specific, de clasă, în toate societățile și servește drept armă importantă în lupta de clasă³⁸.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Ludmila Stern, *op. cit.*, p. 36.

³⁵ Sanda Cordoș, *Literatura între revoluție și reacțiune. Problema crizei în literatura română și rusă a secolului XX*, Cluj-Napoca, Editura Apostrof, 1999, p. 69.

³⁶ Ludmila Stern, *op. cit.*, p. 59.

³⁷ Vladimir Pechatnov, *op. cit.*, p. 8.

³⁸ О. Ю. Шмидт (ред.), *Большая Советская Энциклопедия*, том 35, Moscova, 1937, p. 470.

Potrivit lui Frederick C. Barghoorn, practicile folosite de conducătorii sovietici în relațiile culturale externe reprezintă o aplicare a experienței dobândite în guvernarea statului sovietic multinațional. Atitudinea față de bagajul cultural străin provenea probabil de la tradiția rusească din secolele XVIII-XIX, când aceasta avea un evident interes față de culturile străine, în special europene. Uneori, chiar și în timpul secolului al XIX-lea, și mai des în perioada sovietică, interesul Rusiei pentru cultura externă a fost însoțit de o afirmație arogantă conform căreia „rușii înțeleg mai bine culturile străine decât nativii țărilor respective”³⁹.

Multiplicarea modelului VOKS în Europa și în lume

Pentru a putea supune analizei științifice relațiile culturale prin intermediul VOKS, se impune contextualizarea activităților principale. Identificarea zonelor prioritare de acțiune pentru publicul străin, explorarea stilului, metodelor și formelor VOKS de acțiune în străinătate, influența regimului totalitar în procesul de funcționare a VOKS sunt aspecte problematice și dificil de clarificat. În diverse părți ale lumii au fost înființate asociații susținute de VOKS. În cele mai multe cazuri, inițiativa aparținea partidelor comuniste cu scopul de a prezenta public cultura și modul de viață sovietic celor interesați, dar care nu erau încadrați în acțiuni politice.

Istoriografia s-a referit la această rețea de asociații dependente de VOKS, denumindu-le filiale. În anul 1957, se înregistrau 47 de filiale în diverse țări, pe toate continentele, iar în anii '60 numărul acestora s-a dublat. VOKS era structurat în mai multe departamente responsabile de coordonare, comunicare și colaborare pe diverse regiuni și asociații: Departamentul pentru Europa de Est (Albania, Bulgaria, Grecia, Ungaria, Iugoslavia, România, Polonia, Cehoslovacia), Departamentul pentru Centrul Europei, Departamentul pentru țările scandinave, Departamentul pentru țările britanice, Departamentul pentru țările americane, Departamentul pentru Orientul Îndepărtat, Departamentul pentru Orientul Mijlociu și Asia de Sud-Est⁴⁰.

Înainte de februarie 2022, am putut observa o revitalizare și o creștere a organizațiilor culturale rusești în străinătate, care au fost dublate de trusturi de presă. Fac acest salt în perioada recentă întrucât, în 2015, Federația Rusă a marcat 90 de ani de la înființarea VOKS, a cărei continuatoare este astăzi *Rossotrudnicestvo*, agenție federală guvernamentală pe lângă Ministerul de Externe din Federația Rusă⁴¹. VOKS, între timp, a funcționat sub denumirile de Uniunea Societăților Sovietice de Prietenie (1958-1994), Centrul Rus pentru Cercetare Științifică Internațională și Cooperare Culturală care a funcționat sub auspiciile guvernului rus (1994-2002) și apoi în cadrul Ministerului rus al

³⁹ Frederick C. Barghoorn, *Soviet Cultural Diplomacy Since Stalin*, în „The Russian Review”, vol. 17, nr. 1, ianuarie 1958, p. 47.

⁴⁰ Structura fondului VOKS (1925-1957) de la Arhiva de Stat a Federației Ruse, <http://libinfo.org/index/index.php?id=745> (accesat la 19.06.2013).

⁴¹ <http://rs.gov.ru/ru> (accesat la 20.03.2017).

Afacerilor Externe (2002-2008)⁴². Ca urmare, există o continuitate și astăzi a instituției întemeiate în perioada interbelică, caracterizată de specialiști drept principalul instrument de *soft power* al Rusiei.

Asociațiile de prietenie, călătoriile, cărțile, cursurile, filmele, muzica, teatrul, concertele și conferințele au fost principalele instrumente prin care Uniunea Sovietică și-a intensificat propaganda și în același timp a colaborat și a comunicat cu celelalte state⁴³. Aceasta a folosit din plin modalitățile și mijloacele tehnice nou apărute, audio, video și mixte în instrumentarea propagandei, datorită eficienței acestora.

Relațiile culturale sunt, de obicei, tratate ca un segment marginal în domeniul istoriei Războiului Rece, fiind văzute adesea ca făcând parte din *low politics*, neimportante în teoria realismului clasic, în comparație cu principiile *high politics* de putere și securitate. Cele mai multe studii despre acest subiect vin din spațiul american, sugerând că, în strategiile Statelor Unite din anii Războiului Rece, politica culturală a jucat un rol foarte important. În același timp, cunoștințele noastre despre modul de gândire sovietic asupra politicii culturale și acțiunile de răspuns în fața mișcărilor adversarului ideologic sunt limitate⁴⁴.

Deși nu deținem un volum de informații exhaustiv, considerăm necesar să creionăm o imagine a asociațiilor prin care Uniunea Sovietică, și respectiv VOKS, demara acțiuni culturale în toată lumea. În discursul oficial, pentru Uniunea Sovietică, colaborarea culturală cu statele socialiste constituia un nou model excepțional al relațiilor culturale internaționale, bazat pe principiile internaționalismului proletar și al ajutorului socialist reciproc. Iar motivația unei astfel de colaborări, potrivit discursului din epocă, a fost „dorința sinceră și profundă pentru unirea eforturilor tuturor popoarelor socialiste în construirea culturii în societatea comunistă”⁴⁵. A existat un efort constant de a face ca asociațiile de prietenie cu URSS să pară că acționează independent de partidele comuniste cu scopul de a crește audiența propagandei acestora. Controlul sovietic asupra asociațiilor de prietenie cu Uniunea Sovietică nu a fost abandonat niciodată⁴⁶.

În Statele Unite ale Americii au existat mai multe asociații, dintre acestea „Consiliul Național de Prietenie Americano-Sovietic” (NCASF), înființat în 1933, fiind cel mai activ. Instituția edita o revistă ilustrată lunară „Soviet Russia Today”. NCASF era susținut de Partidul Comunist din SUA și a activat sub mai multe denumiri: „Prietenii Rusiei Sovietice”, „Prietenii Uniunii Sovietice”, „Consi-

---

⁴² Дарья Александрова Звягина, *Роль Россотрудничества в продуктах «Мягкой силы» Российской Федерации*, în „Грамота”, n. 3 (29), Moscova, 2013, p. 111-113.

⁴³ Татьяна Волоткина, Г. П. Мурашко, О. В. Наумов, А. Ф. Носкова, Т. В. Царевская, *Советский фактор в документах российской архив. Документы*, Vol. II (1944-1953), Том II (1944-1953), Moscova, РОССПАН, 2002, *passim*.

⁴⁴ Nigel Gould Davies, *op. cit.*, p. 193.

⁴⁵ Arhiva UNESCO, Publications, 1962, WS1161.127, „The USSR's Cultural Relations as a Means of Promoting Peace and Friendship between Nations”, f. 2-3.

⁴⁶ Arhiva CIA, document online „Soviet-sponsored Societies of Friendship and Cultural Relations”, <https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp78-00915r000800190025-6>, f. 3 (accesat la 27.03.2019).

liul American pentru Relații Sovietice”. După 1945, au avut loc schimburi de materiale culturale și informații între ARLUS și NCASF, precum și între celelalte societăți de acest fel⁴⁷. Membrii Consiliului erau în mare parte profesioniști din diverse domenii, ce simpatizau socialismul și comunismul. Printre figurile-cheie ale acestei societăți au fost: filozoful socialist Corliss Lamound, fondatorul asociației, Ralf Barton Perry, profesor de filozofie la Universitatea Harvard, și Rockwell Kent⁴⁸, pictor și ilustrator american.

În Marea Britanie, în 1924, a fost fondată „Societatea pentru Relații Culturale între Commonwealth-ul Britanic și URSS”. Acest lucru a fost o consecință directă a restabilirii relațiilor diplomatice dintre Regatul Unit și Uniunea Sovietică. La înființare au participat numeroși intelectuali sovietici și britanici precum: scriitorul și criticul literar Edward Morgan Forster, cunoscutul economist Maynard Keynes, scriitorul rus Alexei Tolstoi, pictorul Konstantin Yuon și scriitoarea feministă Virginia Woolf. Asociația a organizat cursuri de limbă rusă, expoziții, excursii, susținea studenții britanici care plecau să studieze la Moscova, finanța schimburile între artiști, actori, scriitori și arhitecți. În 1946, reprezentanți ai acestei asociații au vizitat România și au avut întrevederi cu reprezentanții ARLUS. Într-o conferință publică despre istoria asociației engleze, britanicii au declarat că, în 1946, aveau un număr de peste 1.200.000 de membri și de trei ori mai mulți simpatizanți⁴⁹.

În Franța, în anii '30, s-a înființat asociația „Amis de l'URSS” (AUS), de la care s-au inspirat Amicii URSS din România în anii interbelici. Societatea făcea parte din organizațiile de masă care gravitau în jurul Partidului Comunist Francez⁵⁰. Asociația era tributară strategiilor PCF și Cominternului, organiza, în special, călătoriile în Uniunea Sovietică, în cadrul cărora erau implicați diverși intelectuali de stânga. La începutul deceniului trei, vicepreședinte al acestei organizații era scriitorul român Panait Istrati⁵¹. După război, s-au reluat aceste călătorii devenite o tradiție, iar prima rută turistică între Franța și URSS s-a deschis, în 1955, prin intermediul croazierei Havre – Leningrad. Acest eveniment a fost marcat drept o reușită importantă a Asociației „Amis de l'URSS”⁵². În orașele mari, intelectualii au constituit filiale ale „France-URSS”, noua denumire folosită în perioada postbelică. Aceștia organizau cursuri de limbă și cultură rusă și editau cărți sovietice. Cei mai importanți membri erau: scriitorul

⁴⁷ ANIC, fond Asociația Română de Strângere a Legăturilor cu Uniunea Sovietică, dosar nr. 26/1945, f. 10.

⁴⁸ Louis Nemzer, *The Soviet Friendship Societies*, în „The Public Opinion Quarterly”, vol. 13, nr. 2, 1949, p. 267.

⁴⁹ Conferința comandorului Young, membru în consiliul societății „Anglia-URSS”, în „Veac Nou”, anul III, nr. 2, 11 decembrie 1946, p. 2.

⁵⁰ Rachel Mazui, *Les Amis de l'URSS et le voyage en Union soviétique. La mise en scène d'une conversion (1933-1939)*, în „Politix”, vol. 5, nr. 18, 1992, p. 109.

⁵¹ Stelian Tănase, *Clienții lu' Tanti Varvara*, ediția a II-a, București, Editura Humanitas, 2008, p. 86.

⁵² *Din munca asociațiilor de prietenie cu URSS*, în „Veac Nou”, anul XI, nr. 18, 6 mai 1955, p. 4.

Louis Aragon, actorul Pierre Blanchar, Marie Bell, Francis Jourdain, Charles Vildrac⁵³.

„Asociația de Prietenie Belgia-URSS” a fost înființată în 1935 de un grup de intelectuali din Bruxelles. Aceasta avea rolul „de a explica poporului belgian realizările Uniunii Sovietice din toate domeniile”. În 25 de ani de activitate, a publicat numeroase broșuri de popularizare, a proiectat filme, a editat reviste, a organizat vizite în URSS. După cel de-Al Doilea Război Mondial și-a schimbat denumirea în „Asociația de Prietenie Belgiano-Sovietică”, iar din 1947 a început să editeze revista „Voici l’URSS in de Wereld”⁵⁴.

În 1956, „Asociația Italia-URSS” a organizat la Roma un congres la care au participat peste 1.500 de invitați din alte țări. Din România a fost prezentă Ofelia Manole, vicepreședinte al ARLUS și șefa Secției de Cultură a CC al PMR. Profesorul și filozoful marxist Antonio Banfi a fost președintele Asociației italiene, care, cu ocazia Congresului, a prezentat realizările organizației italiene în cei 10 ani de activitate. Ca urmare a acestei adunări, au fost stabilite noi raporturi guvernamentale pentru dezvoltarea comerțului și relații culturale, constituindu-se un comitet internațional la propunerea lui Mihail Șolohov, pentru „o masă comună a scriitorilor lumii”. Giuseppe di Vittorio, important sindicalist italian, și Giuseppe Berti, care se numărau printre fondatorii PCI în 1921, au salutat participării de la Congres⁵⁵. Asociația a editat revista „Italia-URSS”, în care erau prezentate acțiunile și realizările importante ale organizației.

După război, în Finlanda a fost creată „Asociația Finlanda-Uniunea Sovietică”. Fondatorul acestei societăți a fost Juho Kusti Paasikivi, cel care a devenit apoi și președinte al Finlandei (1946-1956). Asociația a editat revista ilustrată lunară „SNS-lehti” în limba finlandeză și revista „Kontakt” în limba suedeză⁵⁶, pentru a acoperi cele două țări.

VOKS a intermediat și a înființat asociații prietene în majoritatea statelor occidentale. Crescând astfel interacțiunile cu „lumea capitalistă”, exista posibilitatea ca cetățenii sovietici implicați în astfel de acțiuni să cunoască „realizările capitalismului” și să constate decăderea și inferioritatea URSS. Așa cum demonstrează analizele recente, liderii sovietici erau conștienți de faptul că sistemul lor nu poate garanta standarde înalte de viață ori libertățile fundamentale⁵⁷.

La 5 octombrie 1949, la Peking, într-un cadru festiv, a fost înființată „Asociația de Prietenie Chino-Sovietică”. La deschidere a fost prezentă o delegație sovietică în frunte cu scriitorii Alexandr Fadeev și Constantin Simonov.

---

⁵³ Franța și URSS, în „Veac Nou”, anul III, nr. 22, 17 mai 1946, p. 1.

⁵⁴ Din munca asociațiilor de prietenie cu URSS. Belgia, în „Veac Nou”, anul XI, nr. 18, 6 mai 1955, p. 4.

⁵⁵ Ofelia Manole, *La prietenii din Italia*, în „Veac Nou”, anul XII, nr. 1, 6 ianuarie 1956, p. 4.

⁵⁶ Din munca asociațiilor de prietenie cu URSS. Finlanda – Uniunea Sovietică, în „Veac Nou”, anul XI, nr. 18, 6 mai 1955, p. 4.

⁵⁷ Cadra Peterson McDaniel, *American-Soviet Cultural Diplomacy: The Bolshoi Ballets American Premiere*, London, Lexington Books, 2015, p. 6.

Societatea chineză edita o revistă lunară „Prietenia Chino-Sovietică”⁵⁸ și organiza manifestații de amploare în cinstea personalităților sovietice⁵⁹. După același format, în RPD Coreea funcționa „Asociația Coreeană pentru Strângerea Legăturilor Culturale cu URSS”. Aceasta, conform materialelor trimise ARLUS-ului în 1950, avea peste 1.500.000 de membri⁶⁰.

În 1947, s-a înființat în RDG „Asociația pentru studierea culturii sovietice”, iar în scurt timp numeroase filiale ale acesteia au fost deschise în diverse localități. Lozinca promovată de organizația germană a fost: „Tot poporul german trebuie să fie antrenat în acțiunea de studiere a culturii Uniunii Sovietice”. Cu prilejul adunării anuale din 1948, organizația și-a schimbat denumirea în „Asociația de Prietenie Germano-Sovietică”⁶¹. În mai 1950, conform rapoartelor ARLUS, aceasta număra peste 1.500.000 de membri. Organul central de presă al Asociației a fost „Friendspost”, ce apărea săptămânal cu un tiraj de 320.000 de exemplare, iar „Mitteilungen” a fost revista lunară ce aborda problemele organizației. Asociația est-germană a deținut o serie de biblioteci și cercuri de studii care cercetau metodele de aplicare a experienței sovietice în spațiul german⁶². Întregul plan de muncă al „Asociației de Prietenie Germano-Sovietică” era strâns legat de activitatea „Comitetului Permanent pentru Apărarea Păcii”, alături de care se alinia în „Lupta pentru pace”⁶³.

În 1945, în Republica Populară Polonă a fost înființată „Asociația de Strângerea Legăturilor cu URSS”. Asemeni ARLUS-ului românesc a fost o organizație de masă care înregistra o gamă largă de activități de promovare a imaginii Uniunii Sovietice: publica autori sovietici; organiza expoziții, caravane cinematografice, piese de teatru și concerte de muzică sovietică. Avea declarat un număr impresionant de membri și se prezenta ca deținătoarea a peste 21.000 de biblioteci⁶⁴.

La Sofia, președintele prezidiului Marii Adunări Naționale, Mincio Neicev, a fost numit totodată și președintele „Uniunii Asociațiilor pentru Prietenia Bulgaro-Sovietică”⁶⁵. Aceasta, conform rapoartelor oficiale, avea în 1950 câte o filială aproape în toate satele cu mai mult de 500 de locuitori. Organul central al Asociației a fost „Unitatea Bulgaro-Sovietică”. În anul 1950, organizația își concentra o bună parte din activități în regiunile de frontieră cu Iugoslavia și în

⁵⁸ *Ibidem*, p. 4.

⁵⁹ *Prietenii URSS – Prietenii păcii*, în „Veac Nou”, anul VI, nr. 5, 20 ianuarie 1950, p. 6.

⁶⁰ ANIC, fond Asociația Română de Strângere a Legăturilor cu Uniunea Sovietică, dosar nr. 26/1945, f. 1.

⁶¹ Gertrud Saase, *Asociația pentru prietenia Germano-Sovietică „Luptă pentru pace”*, în „Veac Nou”, anul VI, nr. 28, 30 iunie 1950, p. 6.

⁶² ANIC, fond Asociația Română de Strângere a Legăturilor cu Uniunea Sovietică, dosar nr. 26/1945, f. 6-7.

⁶³ *Prietenii URSS – Prietenii păcii*, în „Veac Nou”, anul VI, nr. 14, 24 martie 1950, p. 6.

⁶⁴ ANIC, fond Asociația Română de Strângere a Legăturilor cu Uniunea Sovietică, dosar nr. 26/1945, f. 8.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 6.

cele cu populație majoritară turcă, motivul invocat fiind „nimicirea elementelor dușmănoase”⁶⁶.

„Asociația de Prietenie Cehoslovaco-Sovietică” cuprindea ramurile celor două asociații, cehă și slovacă, unite la Bratislava, la 22 mai 1949. Organul principal de presă a fost „Svet-Sovetu”, alături de care erau publicate revistele „Prah-Moskva”, „Să cunoaștem URSS”, „Prietenul URSS”⁶⁷. Un aspect specific al „luptei pentru pace” duse de această asociație a fost campania de popularizare a politicii externe sovietice, ocazie cu care s-au ținut numeroase conferințe și a fost deschisă expoziția „URSS – prietena și sora noastră”⁶⁸.

„Asociația Maghiaro-Sovietică” avea drept organ central ziarul „Uj Vilag”⁶⁹ („Lumea Nouă”). Aproape în fiecare instituție, în fabrici și uzine aceasta a organizat un cerc pentru studierea și aplicarea experienței sovietice. „Asociația Maghiaro-Sovietică” a fost adesea invocată drept exemplu pentru ARLUS în organizarea cursurilor populare de limbă rusă, a cercurilor de studii și în implementarea metodelor sovietice în industrie sau popularizarea cărții sovietice⁷⁰.

Făcând o trecere în revistă a acestor societăți, am observat că aveau roluri și practici similare cu ARLUS-ul din România, în special, organizațiile din republicile populare din estul Europei. Nu putem cuantifica amploarea fiecărei mișcări în parte, iar o comparație între acestea ar fi încă prematură, întrucât nu există studii de caz ample și documentate. În cazul românesc, ARLUS (considerată filială VOKS) a căpătat prestanță, anvergură și influență datorită personalităților culturale, profesorilor și oamenilor politici care s-au alăturat organizației, fie pentru avantaje personale, fie din simpatie față de cultura sovietică. Practicile și activitățile tuturor asociațiilor de prietenie au fost asemănătoare, atât din punctul de vedere al tematicilor abordate, cât și al acțiunilor desfășurate. De exemplu, tema luptei pentru pace a căpătat amploare spre sfârșitul anilor '40 în toate regiunile unde activau asociații de prietenie cu URSS. Fiecare dintre asociațiile prietene Uniunii Sovietice a organizat biblioteci, cursuri populare de limbă rusă sau a marcat fastuos „ziua ori luna prieteniei cu URSS”.

Cum acționa VOKS?

VOKS din Moscova coordona direct asociațiile similare, finanța diverse activități, oferea suport informațional și juridic, trimitea materiale și diverși reprezentanți în teritoriu, care aveau rolul de consilieri în diverse domenii. În România, a existat un reprezentant permanent al VOKS pe lângă Ambasada URSS la

---

⁶⁶ *Ibidem*, f. 5.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 2.

⁶⁸ *Prietenii URSS – Prietenii păcii. R. Cehoslovacă*, în „Veac Nou”, anul VI, nr. 7, 3 februarie 1950, p. 6.

⁶⁹ ANIC, fond Asociația Română de Strângere a Legăturilor cu Uniunea Sovietică, dosar nr. 26/1945, f. 3.

⁷⁰ *Din experiența „Asociației de Prietenie Maghiaro-Sovietice”*, în „Buletinul ARLUS”, anul IX, ianuarie 1953, p. 30.

București (primul a fost Sava Danglov, urmat în anii '50 de I. A. Maksimovskii⁷¹, apoi de Dimitrii E. Belov⁷² și E. Tihonov). Trimișii VOKS au demarat activități culturale⁷³, au organizat și urmărit schimburile artistice româno-sovietice. Reprezentantii VOKS în România aveau sarcina de a stabili legături cu instituțiile culturale, cu diferite asociații, redacții din presa scrisă, radio și TV, pentru punerea în aplicare a obiectivelor VOKS în țările de democrație populară, și anume propagarea experienței sovietice și consolidarea prieteniei cu URSS⁷⁴.

I. Maksimovskii, în calitate de reprezentant al VOKS, avea acces direct la mai multe personalități, instituții ori asociații culturale din România⁷⁵. Într-o discuție cu secretarul pe propagandă și cultură, Iosif Chișinevschi, aceștia au convenit să extindă evenimentele dedicate săptămânii prieteniei româno-sovietice la luna prieteniei româno-sovietice, după exemplul vecin, dat de bulgari⁷⁶. Trimisul VOKS la București, Maksimovskii, menținea legătura cu Direcția operelor de stat din România pentru care încerca să facă rost de materiale pentru punerea în scenă a operelor rusești/sovietice. Pe scenele teatrelor de operă se jucau piese traduse ori inspirate din cultura rusă și sovietică: „Ivan Susanin”, „Cneazul Igor” „Evghenii Oneghin”, „Șeherezada” „Rusalka” „Donul liniștit”, „Cenușăreasa”, „Macul Roșu”, „Gayane”, „Doctor Aibolit”, „11 necunoscuți” etc.⁷⁷.

Din planul de muncă al reprezentantului VOKS în RPR pentru 1955 (E. Tihonov), observăm că acesta avea o serie largă de atribuții. Trimișii VOKS urmăreau activitatea ARLUS, alegerile interne și raportau despre acestea. Mergeau în teritoriu pentru consfătuire cu membrii organizațiilor ARLUS. Scriau referințe despre principale expoziții și muzee inaugurate în țară. Urmăreau activitatea Institutului de Studii Româno-Sovietice. Urmăreau spectacolele teatrelor din stagiunile anuale și întocmeau rapoarte cu observații și date statistice. Se documentau cu privire la proiectele cinematografice care aveau loc în studiourile din București. Pregăteau periodic biografii ale scriitorilor, pictorilor, compozitorilor, oamenilor de știință din România. Informau centrala VOKS despre noile apariții literare, cinematografice, teatrale, muzicale. Aveau întâlniri periodice

⁷¹ GARF, fond 5283, opis 22, dosar 284, f. 39.

⁷² Dimitrii Evghenievici Belov a fost trimisul VOKS în România între anii 1951 și 1954, unde l-a precedat pe I. A. Maksimovskii. S-a născut la 1910, în regiunea Vologda. Muncitor de origine rusă, a fost membru în PC(b)US din 1932. În perioada 1928-1935, a muncit în calitate de strungar și tehnician în Leningrad, a urmat studiile la Leningradkii Korablestroitelni Institut, devenind inginer-constructor de nave. Între 1936 și 1938, a fost inginer-constructor la Uzina nr. 201 din Sevastopol, iar apoi a fost angajat al Ministerului Comerțului Exterior din URSS. În 1946, fără să cunoască limbi străine, a fost trimis cu afaceri în România, pe lângă Ambasada URSS. La misiunea comercială din România s-a ocupat de marfa de la Mejknig, a distribuit și vândut carte sovietică la București, iar din 1951 a fost numit reprezentant al VOKS și se ocupa de relațiile culturale (GARF, fond 5283, opis 28, dosar 92, f. 2-12).

⁷³ AMAE, fond URSS/Problema 214, dosar 1952, vol. II, nepaginat.

⁷⁴ RGASPI, fond 5, opis 22, dosar 177, f. 82.

⁷⁵ GARF, fond 5283, opis 22, dosar 158, f. 75.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 56.

⁷⁷ *Ibidem*, opis 17, dosar 374, f. 121.

cu scriitorii, compozitorii, conducătorii ARLUS, reprezentanții instituțiilor de cultură. Învățau limba română și anual susțineau examene la această disciplină⁷⁸.

Implicarea VOKS s-a desfășurat pe toate fronturile. Personalul Ambasadei sovietice la București a înaintat propuneri pentru definirea structurii ARLUS și stabilirea activităților⁷⁹. La 7 ianuarie 1948, Serghei Kaftaradze l-a informat pe președintele VOKS, Kemenov, despre faptul că citise în presa română („Semnalul” din 24 decembrie 1947) un interviu cu președintele Institutului Francez din București, în care acesta descria planurile instituției pe care o conducea. Kaftaradze a solicitat suport din partea VOKS pentru a contracara impactul propagandei franceze. Ajutorul a constat în trimiterea profesorilor sovietici pentru Institutul de Studii Româno-Sovietice⁸⁰. Serghei Kaftaradze nu s-a pronunțat atunci vizavi de măsurile punitive care aveau să fie luate împotriva Institutului Francez, închis în acel an de către autoritățile românești.

VOKS, alături de Comitetul pentru artă, invita activiștii culturali sau personalități din domeniul artei în tururi organizate prin URSS⁸¹. Totodată susținea logistic și informațional proiectele culturale și de propagandă. Gazetarii de la „Lupta Moldovei” din Iași au fost întrebați de Comitetul Cinematografic de pe lângă Consiliul de Miniștri dacă pot realiza un scenariu cinematografic despre război și evenimentele care au precedat ziua de 23 august, cu referire la evenimentele din Iași și din regiunea înconjurătoare în perioada februarie-martie 1944. Materiale documentare cu privire la armata germană, armata română și sovietică nefiind accesibile, ziaristii au apelat la VOKS prin intermediul Consulatului Sovietic de la Iași. Scenariștii au solicitat să li se pună la dispoziție fotografii, materiale documentare, precum ordinul de zi dat de Stalin prin care anunța eliberarea Iașului, dar și date cu privire la arsenalul militar utilizat⁸².

Lista de materiale propagandistice despre URSS trimise de VOKS asociațiilor de prietenie și relații culturale cu URSS în 1949⁸³ și 1950⁸⁴

Ca principal instrument de propagandă culturală externă, VOKS a avut propria contribuție la realizarea dorinței lui Stalin de „impunere a sistemului social – sovietic – acolo unde ajungea Armata Roșie”⁸⁵. Acest fapt s-a realizat prin „proiectarea” în exterior a culturii și a sistemului de valori de tip sovietic.

---

⁷⁸ *Ibidem*, opis 22, dosar 546, f. 39.

⁷⁹ *Ibidem*, dosar 158, f. 169.

⁸⁰ *Ibidem*, dosar 102, f. 1.

⁸¹ Din planul de muncă VOKS pentru anul 1950, Societatea se asigura că va spori schimburile de delegații atât cu țările de democrație populară, cât și cu celelalte state unde existau filiale ale Asociației (RGASPI, fond 5, opis 22, dosar 177, f. 6).

⁸² GARF, fond 5283, op. 17, dosar 374, f. 98-99.

⁸³ RGASPI, fond 5, opis 22, dosar 3, f. 35.

⁸⁴ *Ibidem*, dosar 177, f. 23.

⁸⁵ Stalin în convorbirile sale cu Tito și-a exprimat această idee referitoare la trăsătura esențială a războiului care se purta pe mai multe fronturi (Milovan Djilas, *Întâlniri cu Stalin*, traducere și postfață de Dorin Grămulescu, Craiova, Editura Europa, p. 74-75).

În România, procesul de sovietizare a fost controlat și aplicat de către conducerea Partidului Comunist în conformitate cu instrucțiunile primite de la Moscova prin ambasadă, trimiși speciali, agenți sub acoperire sau prin contacte directe cu Kremlinul. Dar care erau acțiunile concrete de propagandă culturală prin care se dorea schimbarea conștiinței maselor populare?

Tabelul 1

Țara	Anul	Cărți	Reviste	Ziare	Note muzicale	Viniluri mari	Postere	Diapozitive și diafilme	Filme TV	Filme și micro-filme foto
Albania	1949	4.502	1.277	495	785	582	1.399	44	15	–
	1950	4.000	1.536	544	300	500	200	50	5	2
Bulgaria	1949	8.336	2.984	1.048	688	780	2.598	63	1	–
	1950	7.000	2.877	998	600	500	1.000	100	5	2
Ungaria	1949	13.810	836	180	1.956	800	2.672	138	1	–
	1950	5.000	1.575	550	600	400	1.000	100	5	2
Polonia	1949	9.373	3.074	1.497	2.102	635	3.657	90	3	–
	1950	7.000	3.920	1.600	500	600	1.000	100	5	–
România	1949	7.959	3.646	950	604	307	2.911	78	12	–
	1950	6.000	3.620	1.150	600	600	1.000	100	5	2
Cehoslovacia	1949	8.440	3.277	1.274	1.412	943	2.814	142	3	–
	1950	5.000	1.180	2.515	500	800	1.000	100	5	–
Iugoslavia	1949	3.928	2.636	1.090	419	992	871	40	2	–
	1950	4.000	341	977	200	200	300	50	5	–

VOKS a trimis permanent în România, către ARLUS, materiale, cărți, broșuri, reviste pentru eventuale traduceri, cu scopul de a populariza articolele despre „înfloritoarea URSS”. Astfel, în noiembrie 1948, membrii Asociației au primit următoarele materiale: literatură în limba rusă, *URSS – Straja păcii și apărării lumii*, de A. Vișinschi; *Fiodor Petrovici Litke – remarcabil călător și învățat rus*, de B. P. Arlov; *Uniunea Sovietică – forța călăuză a lagărului democratic*, de I. Lenin; *Despre lucrarea lui Stalin „Anarhie ori socialism?”*, de B. P. Arlov; *Critica și autocritica – modele de dezvoltare a societății sovietice*, de M. Leonov; *Iubire, căsătorie și familie în societatea socialistă*, de V. Kolbanovscaia etc. Pentru cercurile și propaganda ARLUS au fost trimise articolele: *Despre Ucraina sovietică*; *Grigorii Șaric – lucrător la uzina kieveană „Arsenal”, deputat în Înalțul Soviet al RSSU* etc. Pentru pedagogii cursurilor de limbă și literatură rusă, ARLUS primea programe și cursuri speciale⁸⁶.

VOKS făcea lunar schimb de materiale documentare cu filialele din celelalte țări și acționa prin intermediul ambasadelor, legațiilor și atașajilor culturali din străinătate. De asemenea, ARLUS-ul românesc făcea schimb de infor-

⁸⁶ ANIC, fond Asociația Română de Strângere a Legăturilor cu Uniunea Sovietică, dosar 61/1947-1948, f. 6-7.

mații cu asociațiile similare din străinătate, în documente figurând, în special, cele din: Polonia (Asociația „Towar-ystwo Pezjani Posko-Rodzieckiej Zarzad Głowny”); Ungaria (Asociația „Magyar Szoviet Muvelodesi Tarasasag”); Belgia („Les Amitiés Belgo-Sovietique”); Italia („Associazione Italiana Per i Raporti Culturali con l’Unione Sovietica”); Norvegia („Norsk-Sovjetrussisk Sarband Radhusgata”); Statele Unite (ARCA: „The American-Russian Cultural Association”); Cehoslovacia („Spolecnost pro Kulturnii Horpodarske Styki-SSSR”); Marea Britanie („The British Soviet Society”; „The Society for Cultural Relation Between Peoples of the British Commonwealth and the USSR” și „The Scottish-USSR Society”) și cu asociațiile similare din Franța, Luxemburg, Bulgaria, Finlanda, Suedia, Danemarca, Irlanda, Olanda, Iugoslavia, Albania, Elveția, Egipt, Argentina⁸⁷.

VOKS susținea în RPR un centru de documentare, Institutul de Studii Româno-Sovietice, unde cercetau o serie de activiști, propagandiști sau jurnaliști. La centru erau dezbătute o serie de probleme, în special, cele despre concepția sovietică asupra rolului culturii în societate: „Atitudinea artistului și a omului de știință sovietic față de muncă”; „Literatura occidentală contemporană văzută de criticii sovietici”; „Cine vrea război și cine luptă pentru pace”; „Problema naționalităților în URSS” etc.⁸⁸. La centrul de documentare se mai organizau cursuri despre istoria URSS.

VOKS, ARLUS și prietenia româno-sovietică

În 1948, conducerea VOKS a fost invitată la festivitățile „Săptămânii Prieteniei Româno-Sovietice” și la cel de-al II-lea Congres General ARLUS. În textul invitației, vicepreședintele Asociației, Nicolae Popescu-Doreanu, și secretarul general Constantin Papadopol-Calimah au scris:

Suntem convinși că strânsa colaborare dintre VOKS și ARLUS va fi din ce în ce mai rodnică în bune rezultate pentru adâncirea relațiilor de strânsă și sinceră prietenie între poporul român și popoarele sovietice⁸⁹.

Între 29 și 31 ianuarie 1948, a avut loc la București Conferința Generală ARLUS. Aceasta s-a desfășurat în sala Fundației Universitare și erau prezenți reprezentanții asociațiilor de prietenie româno-bulgare, româno-iugoslave, româno-maghiare, româno-polone⁹⁰. În raportul cu privire la activitățile culturale, secre-

---

⁸⁷ *Ibidem*, dosar 60/1947-1948, f. 3-57.

⁸⁸ A. Boeșteanu, *Considerațiuni generale asupra activității Centrului de Documentare ARLUS pe lunile ianuarie, februarie, martie 1948*, în „Buletinul ARLUS”, anul IV, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1948, p. 11.

⁸⁹ ANIC, fond Asociația Română de Strângere a Legăturilor cu Uniunea Sovietică, dosar 61/1947-1948, f. 16.

⁹⁰ *Conferința Generală ARLUS*, în „Buletinul ARLUS”, anul IV, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1948, p. 5.

tarul general Constantin Papadopol-Calimah a declarat că, pe parcursul anului anterior, s-au primit de la VOKS și s-au tradus 42 de titluri de carte ce au fost difuzate către toate localitățile. S-au organizat în București expozițiile: „Tineretul Sovietic” la Sala Royal, „Cultura pentru popor în URSS” la Sala Dalles, „Cartea Sovietică” de asemenea la Sala Dalles, iar alte 27 de expoziții în provincie, la Casele Prieteniei Româno-Sovietice din diverse localități⁹¹.

La evenimentele dedicate prieteniei cu URSS, din noiembrie 1948, au fost programate o serie de întruniri⁹². Au venit la București numeroși invitați din URSS, din țările socialiste, dar și reprezentanți ai asociațiilor de prietenie din Franța, Marea Britanie, Belgia, Finlanda, India, Italia, Elveția, Scoția. Aceștia erau membri intelectuali ai partidelor comuniste, informatori sau membri Cominform. Din partea VOKS au fost prezenți Vladimir Iacovlev (vicepreședinte), Maria Macarova (economist), scriitorul V. Kojevenicov și membrii Comitetului Tineretului Sovietic Antifascist, Gh. Fominov și V. Levințov⁹³. De asemenea, a fost prezent și Serghei Kavtaradze, ambasador al Uniunii Sovietice în RPR, și Nikolai Scaciko, președinte UOKS (Societatea Ucraineană pentru Relațiile Culturale cu Străinătatea). Aceștia au fost întâmpinați la București de toată conducerea PMR: Gh. Gheorghiu-Dej, Petru Groza, Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu, Lothar Rădăceanu, Iosif Chișinevschi, Alexandru Moghioroș, Emil Bodnăraș, Miron Constantinescu, Constantin Pârvulescu, Mihail Sadoveanu, Traian Săvulescu, Gheorghe Apostol, Leonte Răutu⁹⁴. Vicepreședintele VOKS a transmis un cuvânt de salut României din partea sovieticilor, în care menționa:

Oamenii sovietici urmăresc cum pas cu pas, pe baze democratice noi, renaște patria voastră minunată și însoțită, se creează baze solide pentru dezvoltarea culturii și îmbunătățirea nivelului de trai [...]. Noi știm că poporul vostru, care-și prețuiește atât de mult libertatea dobândită și independența națională, a înlăturat cu demnitate rețeaua aurită a Planului Marshall și își lecuiește cu forțe proprii, în mod fericit, rănilor războiului, refăcându-și economia națională.

Discursul său a fost aclamat de către participanți⁹⁵. La același congres, directorul Propagandei și Agitației din PMR, membru al CC al PMR, Leonte Răutu, a prezentat o amplă expunere despre „Realizările istorice ale regimului sovietic” în contrapondere cu „regresul regimului american”⁹⁶.

⁹¹ Constantin Papadopol-Calimah, *Raportul activității culturale*, în „Buletinul ARLUS”, anul IV, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1948, p. 5.

⁹² ANIC, fond Asociația Română de Strângere a Legăturilor cu Uniunea Sovietică, dosar 75/1948, f. 143.

⁹³ *Raport asupra Congresului General ARLUS*, în „Buletinul ARLUS”, anul IV, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1948, p. 4.

⁹⁴ *Al doilea Congres General ARLUS. Dare de seamă*, în „Buletinul ARLUS”, anul IV, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1948, p. 7.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 12.

⁹⁶ Leonte Răutu, *Realizările istorice ale regimului sovietic*, în „Buletinul ARLUS”, anul IV, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1948, p. 17.

Scopul oficial al vizitei delegației sovietice a fost declarat chiar de Vladimir Iacovlev, din conducerea VOKS. Acesta a relatat că delegația sosită de la Moscova intenționa să împărtășească experiența sovietică în domeniul dezvoltării științei și culturii, în schimbul cunoașterii succeselor dobândite de RPR⁹⁷. În delegație se mai regăseau medici, economiști, scriitori, compozitori, colaboratori VOKS, unii dintre aceștia, agenți de informații ai KGB⁹⁸.

Totodată, la cel de-al doilea Congres General s-a adoptat o rezoluție prin care ARLUS se angaja în continuare să promoveze „cunoașterea experienței sovietice pe plan economic, politic și cultural, spulberând orice încercare de calomniere a vecinului de la răsărit”. Experiența de peste treizeci de ani a socialismului sovietic constituia, conform discursului oficial, „un izvor nesecat de învățătură pentru poporul român, ca și pentru toate popoarele dornice să-și construiască un viitor mai bun”⁹⁹.

Congresul ARLUS a trimis o telegramă către Adunarea Generală a ONU, precum au făcut toate organizațiile similare care „luptau la unison pentru pace”. Prin telegrama menționată, cele 12.000 de filiale ARLUS din țară, cu peste 1,5 milioane de membri, condamnau în unanimitate „tendențele imperialiste” ale ONU, pledau pentru interzicerea bombei atomice și reducerea înarmărilor, pentru menținerea păcii alături de popoarele sovietice¹⁰⁰.

„Săptămâna Prieteniei Româno-Sovietice” (1-7 noiembrie 1948) a fost considerată cea mai importantă festivitate ARLUS, iar impactul ei trebuia să devină vizibil în societate. Astfel, au fost organizate o serie de manifestări în toată țara, în fiecare localitate, școală, universitate, bibliotecă, fabrică sau asociație. Începând cu lideri precum Gheorghiu-Dej și Ana Pauker, până la membrii PMR din satul Ciorogârla, trebuiau să se implice în organizarea festivităților și antrenarea maselor.

Drept exemplu, enumerăm câteva dintre manifestările care au avut loc în cadrul „Săptămânii Prieteniei Româno-Sovietice” din 1948 (care din 1949 a devenit „Luna Prieteniei Româno-Sovietice”, considerându-se că o săptămână nu era suficientă pentru marcarea evenimentelor „strânsei prietenii dintre cele două popoare”): la Sala Dalles a fost amenajată expoziția „Prietenia Româno-Sovietică” la care ministrul de Externe, Ana Pauker, a vorbit despre „Temeiurile de nezdruccinat ale prieteniei româno-sovietice”; la sala mare a Confederației Generale a Muncii a funcționat expoziția „Aspecte din viața și lupta tineretului sovietic”, organizată de Federația Națională a Tineretului Democrat din România; la „Casa Prieteniei” s-a desfășurat conferința lui Iosif Chișinevschi „Experiența

---

⁹⁷ *Delegații din URSS în Săptămâna Prieteniei Româno-Sovietice*, în „Veac Nou”, s.n., nr. 19, noiembrie 1948, p. 8-9.

⁹⁸ Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni. Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, trad. de Camelia Diaconescu, București, RAO, 2011.

⁹⁹ *Rezoluția Congresului*, în „Buletinul ARLUS”, anul IV, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1948, p. 20.

¹⁰⁰ *Telegrama către ONU*, în „Buletinul ARLUS”, anul IV, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1948, p. 20-21.

istorică universală a popoarelor sovietice și însemnătatea ei pentru dezvoltarea Republicii Populare Române”; o altă expoziție a avut tema „31 de ani de putere sovietică”, în deschiderea căreia au vorbit Constantin Parhon, președintele Marii Adunări Naționale, și colonelul Krâlivețki, din Armata Sovietică; Petru Groza a marcat inaugurarea Muzeului Româno-Rus; la Magazinul Stadion s-a deschis expoziția „Sportul Sovietic”; la uzinele „23 August”, a conferențiat ministrul Vasile Luca pe tema „URSS a deschis, croiește și indică drumul spre socialism tuturor popoarelor”; la sala ARO a avut loc festivalul de gală dat de artiștii sovietici Clavdia Șapovalova (solistă), P. G. Lisițian (solist, artist al poporului din RSS Armeană), Galina Barinova (violinistă), Tatiana Kravscenco (solistă a Filarmonicii de Stat din Moscova), Suzana Sveaghina și Constantin Richter (membri ai trupei de Balet a Teatrului Mare din Moscova), Alexandru Dediuhin (pianist) etc.; la sala de festivități a Uniunii Populare Maghiare, ministrul adjunct al Naționalităților a vorbit despre „Însemnătatea Marii Revoluții din Octombrie pentru naționalitățile din URSS”; la sediul ARLUS (str. Ion Ghica 5-7) avea loc inaugurarea Bibliotecii ARLUS, de către academicianul Alexandru Toma și scriitorul sovietic Vadim Kojevnicov¹⁰¹, redactor la „Pravda”; la 7 noiembrie, în Piața Victoriei s-a desfășurat un „Mare miting popular în cinstea celei de-a XXXI-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie 1917”; la aceeași dată, a avut loc deschiderea „Expoziției de colaborare economică româno-sovietică”¹⁰².

La final de an, în ziua de 5 decembrie, se aniversa „Ziua Constituției Staliniste”, în cadrul căreia, în discursul oficial, se miza pe deosebirile „fundamentale” dintre constituția sovietică și constituțiile „burgheze”, pe drepturile cetățenilor sovietici la învățătură, la muncă, odihnă, pe grija statului sovietic pentru mamă și copil¹⁰³.

Tot în 1948, la 27 martie, a avut loc vizita secretarului Asociației din India pentru prietenia cu URSS, Ramkrishna Jambhekar, și a soției sale. În prealabil, aceștia vizitaseră asociațiile similare din Anglia, Cehoslovacia, Iugoslavia și Bulgaria. Scopul vizitei lor, atât în RPR, cât și în celelalte țări, era de a „învăța” din experiența statelor europene. Oaspeții au fost primiți în audiență la Ana Pauker, ministru al Afacerilor Externe, și la Gheorghe Apostol, președintele Confederației Generale a Muncii. Oaspeții din India au vizitat Institutul de Studii Româno-Sovietic, Editura Cartea Rusă, Centrul de documentare ARLUS, Institutul Român de Folclor. Ramkrishna Jambhekar și soția au plecat din România după o săptămână, în 3 aprilie, îndreptându-se către Moscova, unde erau așteptați de către reprezentanții VOKS¹⁰⁴.

¹⁰¹ *Alți oaspeți sosiți în capitală pentru congresul ARLUS*, în „Universul”, nr. 254, 31 octombrie 1948, p. 1.

¹⁰² *Cele mai importante manifestări din Săptămâna Prieteniei Româno-Sovietice*, în „Veac Nou”, s.n., nr. 19, noiembrie 1948, p. 12-13.

¹⁰³ *5 decembrie Ziua Constituției Staliniste*, în „Veac Nou”, s.n., nr. 19, noiembrie 1948, p. 16-17.

¹⁰⁴ Constantin Papadopol-Calimah, *Vizita unor delegați indieni la ARLUS*, în „Buletinul ARLUS”, anul IV, nr. 3-4, martie-aprilie 1948, p. 5.

VOKS a intermediat dialogul pentru elevii din școlile românești care mențineau contacte și corespondau cu elevii școlilor din URSS, făceau schimburi de impresii și cărți poștale, colecții de timbre pentru cercurile filatelice¹⁰⁵. O altă organizație de masă, AGIR – Asociația Generală a Inginerilor din România, solicita VOKS-ului să intermedieze colaborarea cu tehnicienii sovietici. AGIR-ul publica o serie de reviste de specialitate precum: „Construcții”, „Metalul”, „Electricitate”, „Petrol”, „Mine”, „Chimie”, „Textile”, „Viața Agricolă”, „Revista Pădurilor”. De asemenea, mențineau rubrica „Tehnica și tehnicienii” care apărea în fiecare joi în ziarul „Universul”¹⁰⁶.

Constantin Parhon, în calitate de președinte al ARLUS, ca specialist în endocrinologie și profesor, primea o serie de scrisori prin care i se cereau anumite medicamente ce se găseau doar la Moscova; ulterior, Parhon trimitea cererile către Ambasada română din URSS pentru obținerea medicamentelor necesare¹⁰⁷. De la VOKS se obțineau și informații referitoare la dezvoltarea industriei miniere și a metodelor raționale de exploatare a zăcămintelor¹⁰⁸. A existat un permanent schimb de publicații între cele două asociații partenere.

Concluzii

În anii postbelici, în „strategia” politicii culturale externe sovietice, o importanță distinctă o aveau contactele culturale, utilizate în consolidarea controlului sovietic în Europa de Est. În aceeași perioadă s-a înregistrat și o largă deschidere pe linie culturală a Uniunii Sovietice către Orient și către regimurile comuniste și naționaliste din India, China și Orientul Mijlociu¹⁰⁹. Țările din lumea a treia au oferit un teren fertil pentru propaganda culturală sovietică. Constatăm însă o diferență evidentă între strategia poststalinistă și cea anterioară anului 1953. Decidenții au observat că apelul la naționalism și antiamericanism crea diverse probleme politice interne în țările respective. Hrușciiov a încercat să curteze nu doar „muncitorii și țăranii” din țările subdezvoltate, ci și elementele „progresiste” din toate grupurile sociale, acesta fiind unul dintre factorii care au marcat „dezghețul” în politica externă sovietică¹¹⁰.

VOKS a finanțat sute de delegații ce au călătorit în și din Uniunea Sovietică. Până în 1954, organizația a cheltuit sume exorbitante pentru transportarea acestor delegații. Persoanele care călătoreau în URSS ca membri ai delegațiilor erau atent aleși de reprezentanții locali ai VOKS (atașații misiunilor diplomatice). Delegații erau instruiți asupra diferitelor aspecte ale vieții sovietice pe care

---

¹⁰⁵ ANIC, fond Asociația Română de Strângere a Legăturilor cu Uniunea Sovietică, dosar 75/1948, f. 22-23.

¹⁰⁶ *Ibidem*, f. 25.

¹⁰⁷ *Ibidem*, dosar 60/1947-1948 (Corespondența primită și trimisă legațiilor și ambasadelor), f. 137.

¹⁰⁸ *Ibidem*, dosar 61/1947-1948 (corespondența cu VOKS privitoare la schimburi culturale cu URSS), f. 42-43.

¹⁰⁹ Nigel Gould Davies, *op. cit.*, p. 208.

¹¹⁰ Frederick C. Barghoorn, *Soviet Cultural Diplomacy Since Stalin...*, p. 44.

trebuiau să le observe și să le raporteze la întoarcerea în țară. Mii de delegați, în fiecare an, au fost implicați din plin în proiectele propagandei sovietice, finanțate generos de Kremlin¹¹¹. Asociațiile de prietenie și relații culturale au oferit cadrul instituțional și infrastructura necesară serviciilor de informații sovietice pentru a colecta informații de interes pentru economia și politica sovietică.

Ideologia politică a acaparat treptat sferile culturale și relațiile umane, influențând raportul dintre politică și societate. Regimul comunist a investit foarte mult în crearea unei infrastructuri culturale care să servească scopurilor politice. Schimburile și comunicarea culturală cu Estul s-au lansat forțat, în detrimentul relațiilor cu Vestul, unde au fost impuse constrângeri serioase. În perioada în care politica internă și externă a României nu putea fi negociată și se conforma doar liniilor impuse de Moscova, lucrurile nu puteau sta altfel în domeniul culturii, Uniunea Sovietică stabilind liniile principale de acțiune și temele centrale ale discursului politic, iar România acceptându-le și aplicându-le. Mai mult, după 1948, guvernării și-au asumat un autocolonialism cultural, în care strategiile de sovietizare hotărâte la Kremlin au fost întâmpinate cu docilitate de liderii politici din România. În esență, până în anii dezechetului, URSS a încercat prin propaganda culturală să arate umanismul unui model de societate pe care îl impusese, de fapt, cu forța.

The All-Union Society for Cultural Relations with Foreign Countries and Soviet Cultural Propaganda in Romania (1945-1965)

(Abstract)

Keywords: VOKS, cultural propaganda, Romanian-Soviet relations, Sovietization, Eastern Europe, Soviet foreign policy, cultural exchanges, Post-war period.

This study examines the influence of the All-Union Society for Cultural Relations with Foreign Countries (VOKS) in promoting Soviet cultural propaganda in Romania between 1945 and 1965. The paper highlights its crucial role in strengthening Soviet influence in Eastern Europe. In Romania, VOKS closely collaborated with the Romanian Association for Strengthening Ties with the Soviet Union (ARLUS), which functioned as a branch of VOKS. VOKS activities in Romania included the distribution of literature and propaganda materials, the support of Russian language courses, and the organization of exhibitions glorifying Soviet achievements. Additionally, translations of Soviet literary and scientific works were supported. These activities aimed at changing the Romanian population's perception of the USSR and aligning it with the Soviet values. In the post-war period, the Soviet Union's foreign cultural policy became a useful tool for consolidating its influence in Eastern Europe. VOKS and similar organizations were involved in sending delegations to the USSR, supervising cultural exchanges, and promoting propaganda activities designed to project a positive image of the USSR. Special emphasis was placed on mobilizing intellectuals and stimulating their support for the communist regimes, using culture as a vehicle for political influence.

---

¹¹¹ Arhiva CIA, document online *Soviet-sponsored Societies of Friendship and Cultural Relations*, <https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp78-00915r000800190025-6>, f. 4 (accesat la 27.03.2019).